

PÓLIK JÓZSEF: KÖRHINTA A VIHARBAN

Platón barlangmozija

GELENCSÉR GÁBOR

PÓLIK KÖTETÉBEN FILOZÓFIAI INDÍTTATÁSÚ FILMESZTÉTIKAI ÍRÁSOK OLVASHATÓK.

Györi Zsolt és Kalmár György a szerkesztésükben megjelenő, „A kortárs filmtudomány kulcskérdései”-vel foglalkozó ZOOM-könyvekben legtöbbször az általuk szervezett konferenciák anyagát adják közre. A sorozat 6. kötete egyetemi kollégájuk utóbbi években írt, jórészt folyóiratokban (így többek között e lap hasábjain) megjelent, a korábbi változatokat bőséges jegyzetapparátussal kiegészítő, továbbá néhány e kötet számára készült tanulmányát tartalmazza. Pólik József a Debreceni Egyetem Filozófiai Intézetének oktatója, fő kutatási területe ugyanakkor a magyar filmtörténet, az európai művészfilm és a művészetfilozófia – olvashatjuk a kötet hátoldalán a szerző bemutatását. Ebből a nem magától értetődő kettős érdeklődésből és képzettségéből – film és filozófia – kö-

vetkezik a tanulmányok legsajátosabb és legeredetibb vonása, a filmtörténeti írások filozófiai indíttatása, az elemzések széleskörű kulturális háttere és az értelmezések elvont gondolati távlata. Mindez a kötet utolsó harmadában található, nemzetközi alkotásokkal foglalkozó írásokban kevésbé meglepő, sőt szinte elvárható keretet nyújt többek között a disztópiák, illetve Tarr Béla, Lars von Trier, Ingmar Bergman, Pier Paolo Pasolini filmjeinek vizsgálatához. Ugyanez viszont a tanulmányok nagyobbik hányadát kitevő filmtörténeti esszéikben, különösképpen ha hozzátesszük, hogy ezek a magyar filmmel, azon belül pedig elsősorban az ötvenes évek szocreál munkáival foglalkoznak – nos, ez már jóval meglepőbb és érdekesebb körülmény.

Pólik kötete – erre utal két Fábri-filmből „montázsolt” címe – 1948-tól indítja filmtörténeti áttekintését, s jut el – Tarr művészetének két tanulmányban is olvasható elemzésével – a 2010-es évekig. A leghangsúlyosabb szerepet az ötvenes évek, valamint az azt követő, az új hullámba átvezető korszak kap az összeállításban: hét tanulmány foglalkozik ezzel az időszakkal, s közülük három a kötet számára készült. Itt a legösszetettebb a szerző szempontrendszere, valamint szinte teljeskörű a korszak filmjeinek vizsgálata. Elsőként a „politikai film”, azaz az 1948 és 1989 közötti állami filmgyártás egyes periódusait mutatja be vázlatosan, majd e bevezetés után tér rá immár részletesen a Rákosi-korszak filmpolitikájára, végzi el a szocreál filmek két nagy csoportja, a termelési és a

történelmi filmek átfogó vizsgálatát, a kettő közé pedig az *Iffjú szívvel* szoros képelemzését illeszti.

Az ötvenes éveket követő periódusok már nem a teljesség igényével, hanem egy-egy reprezentáns film vagy filmpár segítségével idéződnek meg: az 1953-as olvadás körüli időszak a *Vihar* és a *Körhinta*, az 1968-at övező szemléletváltás a *Falak* és a *Kitörés* összehasonlításával; a hatvanas évek új hulláma – rendhagyóan – a korszak emblematikus kritikusa, B. Nagy László munkásságának megidézésével, a nyolcvanas évek pedig – ugyancsak rendhagyó, nem a fősodorra koncentráló módon – Erdély Miklós utolsó filmje, a *Tavaszi kivégzés* beható értelmezésével; míg végül a jelenig ívelő időszakot Tarr művészete képviseli. Az ő egyetemes léptékkü, a világ filmtörténetében maguknak előkelő helyet kivívó művei vezetnek át a nemzetközi filmet értintő témákhoz. A kötet térben és időben szélesre nyíló horizontjáról előbb a számomra legizgalmasabb részletet, majd az egyes tanulmányok gondolatmenetének visszatérő szerkesztési elvét, végül a teljes anyag koncepcionális ívét emelem ki.

A részlet voltaképpen nem egyetlen mozzanat, hanem a tanulmányok alapvonása, film és filozófia folyamatosan jelen lévő egymásra vonatkozása. Ennek igencsak meglepő és elgondolkodtató eleme, amikor a szerző az ötvenes évek filmpolitikáját Platón *Államával* „olvassa össze”. „Révai, akárcsak Platón, eszközt lát a művészetben – így a filmművészetben is” – emeli ki a szerző azt az elemet a két gondolkodó munkásságában, amely – legalábbis e tekintetben – termékeny módon, jobban mondva „termelési” módon összekapcsolja őket. Ugyancsak a filozófiai alapképzettségéből adódik a szerző rendszerező hajlama, ahogy hármas tagolásban rendezi el tárgyát, legyen az történeti korszakolás, vizsgálati szempont vagy a filmek tipológiája. A tanulmányok átfogó ívét szintén a filozófiai gondolat jelöli ki, amely a szocreál „pozitív utópiájától” vezet az európai és amerikai filmek disztópiájáig, a „nyugati eszkatológiától” a keleti apokalipszisig. Egy szellemtörténeti kör Póliknál is bezárul, Fábritól Tarrig, a *körhintától* a *sátántangóig*.

DEBRECENI EGYETEMI KIADÓ, 2019.

